

ULUSLARARASI MEVLANA HALİD-İ BAĞDADI SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ
INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAVLANA KHALID AL-BAGHDADI PEAPERS

بحوث المؤتمر الدولي حول مولانا خالد البغدادي

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Erdal BAYKAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KESKİN

Ankara 2012

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ & VAN İL MÜFTÜLÜĞÜ
YUZUNCU YIL UNIVERSITY FACULTY OF DIVINITY & MUFTI OF VAN PROVINCE

جامعة يوزوجي بيل كلية الالهيات & دار الإفتاء بحافظة وان

ULUSLARARASI MEVLANA HALİD-İ BAĞDADİ SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAVLANA KHALID AL-BAGHDADI

المؤتمر الدولي حول مولانا خالد البغدادي

11-13/06/2010

VAN/TÜRKİYE

AÇILIŞ / OPENING / الإفتتاحية

11 Haziran 2010 / 11 June 2010 / 11 حزيران 2010

17.30-18.30

YER / PLACE / المكان

KÜLTÜR SARAYI

OTURUMLAR / SESSIONS/الجلسات

12 Haziran 2010 / 12 June 2010 / 12 حزيران 2010

YER / PLACE / المكان

M.E.B. HİZMET İÇİ EĞİTİM MERKEZİ

GEZİ / TOUR / الجولة

13 Haziran 2010 / 13 June 2010 / 13 حزيران 2010

İletişim Adresi/Contact/الاتصال

sempozyum.mhbagdadi@gmail.com

Bedir Ehli'nin Fazileti ve Câliyetü'l-Ekdâr Adlı Risale

Mehmet EREN¹

Giriş

Sahabiler, Hz. Peygamber'in şahsını ve mucizelerini görme şerefine ermiş bahtiyar insanlardır. Din uğrunda onunla birlikte çeşitli sıkıntılara katlanmışlar, savaşlara iştirak etmişler ve İslâm'ın yayılmasında kendisinin yardımcıları olmuşlardır. Bundan dolayı, Allah ve Rasûlü'nün övgüsünü kazanmışlardır.

Bilindiği gibi sahabiler, sahabi olma yönüyle tek tabaka sayılsa da, fazilet bakımından hepsi aynı seviyede değildir. İslâm'a giriş önceliğine sahip olmak, İslâmiyet için büyük fedakârlıklarda bulunmak gibi sebeplerden dolayı aralarında fazilet, tabaka ve mertebe farklılığı vardır. Bu yüzden muhaddisler, İslâm'a giriş önceliğini esas alarak, ashabi değişik tabakalara ayırmışlardır. Buna göre Bedir savaşına katılanlar ilk tabakayı teşkil etmekte ve Bedir ehli sonraki tabakalardan fazilet yönüyle üstün kabul edilmektedir.

"Fezâilü's-sahabe" adıyla sahabenin faziletine dair genel mahiyette eserlerin yanında, ashabi çeşitli gruplar halinde inceleyen, hatta bazılarını müstakil olarak ele alan kitaplar telif edilmiştir. İsimleri ve faziletleri hakkında kitap yazılan önemli bir sahabe grubunu da, Bedir ehli yani Bedir savaşına katılanlar oluşturmaktadır.

Bedir gazvesi, Hz. Peygamber ile Mekkeli müşrikler arasındaki ilk önemli savaştır. Bilhassa Enfâl suresindeki ayetlerde bu savaş hakkında bilgi verilir. Allah, iki topluluktan birini yani ya kervanı veya Kureyş ordusunu vaat etmişti. Müslümanlar kuvvetsiz olanı yani kafiye istiyordu. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve kuvvetli olanı yok ederek kâfirlerin ardını kesmeyi murat etmişti. Müslümanlar, Rab'lerinden yardım talep etmişler, O da: "Ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım edeceğim" diyerek onların duasını kabul buyurmuştu (Enfâl 8/7, 9). Müslümanların bu savaşta meleklerin yardımıyla desteklendiği başka ayetlerde de açıkça ifade edilmektedir (Â1-i İmrân 3/123-125; Enfâl 8/12).

1 Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi, meren11@hotmail.com

17 Ramazan 2/14 Mart 624 Cuma sabahı iki ordu erken saatlerde Bedir'e doğru yola çıkmıştı. Kur'an'da iki ordunun Bedir'e geldiklerinde birbirlerinden habersiz oldukları ifade edilir (Enfâl, 8/42). Savaş, mübarezelerin sonuçlanmasından sonra başlamış ve ikindiye doğru Müslümanların kesin zaferiyle sona ermiştir. İslâm'ın en büyük düşmanı Ebû Cehil başta olmak üzere yetmiş müşrik öldürülmüş, yetmiş de esir alınmıştır.² Buna karşılık Müslümanlar sadece on dört şehit vermişlerdir.

Bedir savaşı, o zamana kadar zayıf bir toplum olarak görülen Müslümanların, başta Medine olmak üzere bütün Arap yarımadasında büyük bir itibar kazanmasını sağlamış, böylece Hz. Peygamber İslâmiyet'i tebliğ için geniş imkânlarla sahip olmuştur. Savaşa katılan sahabiler de, Hz. Peygamber tarafından verilen Allah'ın günahlarını bağışlayacağı müjdesiyle bahtiyar olmuşlardır.³

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî'nin (ö. 1242/1827) *Câliyetü'l-ekdâr* adlı salâvat ve dua risalesi, Bedir savaşına katılan sahabilerin isimlerini ihtiva etmektedir. Bu bildiri metninde, Bedir ehline dair rivayetler üzerinde durulduktan sonra, söz konusu risale tanıtılarak onda bulunan isimler diğer kaynaklarla mukayese edilecektir. Böylece, hem Bedir ehlinin fazileti konusu incelenmiş, hem de Hâlid-i Bağdâdî'nin fazla meşhur olmayan bu risalesi hakkında bazı değerlendirmeler yapılmış olacaktır.

A. BEDİR EHLİNE DAİR RİVAYETLER

Hadis kaynaklarında Bedir savaşına katılan sahabe hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bunlar daha çok onların faziletlerine dairdir. Bazılarında da sayıları vb. gibi hususlarda bilgi verilmektedir. Bu rivayetler aşağıda on bir başlık halinde toplanmıştır.

1. Günahlarının bağışlanacağı

Hz. Peygamber döneminde yaşanan birkaç hadisede Bedir savaşına katılanların fazileti konusunun gündeme geldiği anlaşılıyor. Bunların en meşhuru Hâtub b. Ebû Beltea olayıdır.

a. Hâtub b. Ebû Beltea hadisesi

Bu olay hakkındaki rivayet; Hz. Ali, Hz. Ömer, İbn Ömer, Câbir ve Ebû Hüreyre'den nakledilir. Hâkim, Hz. Ömer rivayetini naklettikten sonra, onun Müslim'in şartına göre sahih olduğunu, ancak Buhârî ile Müslim tarafından tahrîç edilmediğini, bu iki imamın Hz. Ali rivayetini tahrîçte ittifak ettiklerini belirtmiştir.⁴

Câbir rivayetinde olay özetle şöyle anlatılır: Hâtub b. Ebû Beltea, Mekkelilere Hz. Peygamber'in kendileriyle savaşmaya hazırlandığına dair bir mektup yazmıştı. Rasûlullah o mektubu taşıyan kadını haber verdi. Bunun üzerine peşinden biri gönderildi. O kişi, ka-

2 Buhârî, "Cihâd", 164; Ahmed b. Hanbel, IV, 293.

3 Bedir savaşı hakkında bilgi için bk. Fayda, Mustafa, "Bedir Gazvesi", DİA, İstanbul, 1992, V, 325-327.

4 Hâkim, Muhammed b. Abdullah en-Nisâbüri, *Müstedrek ale's-sahihayn*, Beyrut, ts., IV, 77.

dının başında sakladığı mektubu ondan aldı ve “Ey Hâtub, bunu sen mi yaptın” diye sordu. Hâtub “evet” dedikten sonra şu açıklamada bulundu: “Bu işi, ne Rasûlullah’ı aldatmak, ne de nifak için yaptım. İyi biliyorum ki, Allah Peygamberi’ne yardım edecek ve dinini tamamlayacaktır. Şu var ki, ben onların kabilesinden değilim. Akrabalarım ise onların yanındadır. Dolayısıyla bu yolla akrabamı onlara karşı korumak istedim.” Hz. Ömer’in: “Şunun kafasını vurayım” demesi üzerine, Rasûlullah (a.s.) şöyle buyurdu: “Bedir ehlinde olan bir kişiyi öldürecek misin? Ne bileceksin ki, belki de Allah Bedir ehlinin haline muttali olarak şöyle buyurmuştur: Dilediğinizi yapın.”⁵ İbn Ömer rivayetinde de metin: “Dilediğinizi yapın” cümlesiyle sona ermektedir.⁶

Öyle anlaşılıyor ki, Câbir ve İbn Ömer rivayetlerinde metnin son cümlesi düşmüştür. Zira Hz. Ali rivayetinde, Hz. Ömer’in tavrı ve Rasûlullah’ın cevabıyla ilgili kısım şöyledir: “Hz. Ömer: ‘Ya Rasûlellah, bana müsaade et, şu münafığın boynunu vurayım’ dediğinde, Hz. Peygamber şöyle dedi: ‘O, Bedir savaşına katılmıştır. Ne bileceksin ki, belki de Allah, Bedir ehlinin haline muttali olarak Dilediğinizi yapın, zaten ben sizi bağışladım’ buyurmuştur.”⁷ “Zaten ben sizi bağışladım” şeklindeki son cümle, bazı tariklerde: “Zaten size cennet vacip oldu” biçimindedir.⁸

Ebû Hüreyre rivayetinde metin şöyle nakledilir: “Allah, Bedir ehlinin haline muttali olarak şöyle buyurmuştur: Dilediğinizi yapın, zaten ben sizi bağışladım.”⁹ Hâkim şöyle der: Bu, isnadı sahîh bir hadistir, ama Buhârî ile Müslim onu kesinlik bildiren bu lâfızla tahric etmemiştir. Bilâkis zan ifade eden lâfızla yani: “Ne bileceksin ki, belki de Allah...” şeklinde tahric etmişlerdir. Zehebî de, bu rivayet için “sahîh” demmiştir.

Netice olarak, Hâtub b. Ebû Beltea ile ilgili rivayetin meşhur bir hadis olduğu ve Hz. Ali’den nakledilen şu metnin tercih edildiği söylenebilir: “Ne bileceksin ki, belki de Allah, Bedir ehlinin haline muttali olarak şöyle buyurmuştur: Dilediğinizi yapın, zaten ben sizi bağışladım” buyurmuştur.” Bu ifade, Hz. Peygamber’in Bedir savaşına katılan sahabeye ayrı bir değer ve önem verdiğini, günahlarının bağışlanacağı ümidinde olduğunu göstermektedir.

b. Abdurrahman-Hâlid ve Talha-Âmir çekişmesi

Bedir ehlinin faziletinin gündeme geldiği ikinci hadise, bazı kişiler arasındaki çekiş-

5 İbn Hibbân, Muhammed el-Büstî, *Sahîh*, Beyrut, 1997, XI, 121-122 (Şuayb Arnaût: “i-nadı sahîh” demmiştir); krs. Ahmed b. Hanbel, III, 350.

6 Ahmed b. Hanbel, II, 109; İbn Ebû Şeybe, Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, *el-Musannef*, Beyrut, 1995, VII, 364.

7 Hz. Ali rivayetinin geniş şekli, farklı tarikleri ve metinleri için bk. Buhârî, “Megâzî”, 9, 46; “Tefsir”, sure 60, 1; “İstîtâbe”, 9; “Cihâd”, 141; Müslim, “Fezâilü’s-sahâbe”, 161; Ebû Davud, “Cihâd”, 98; Tirmizî, “Tefsir”, sure 60, 1; Ahmed b. Hanbel, I, 79-80, 105, İbn Ebî Şeybe, a.g.e., VI, 1-1; VII, 364; İbn Ebû Âsım, Ahmed b. Amr en-Nebîl, *el-Âhâd ve’l-mesânî*, Riyad, 1991, I, 255, nr. 331.

8 Buhârî, “Megâzî”, 9; “İsti’zân”, 23; “İstîtâbe”, 9; Ahmed b. Hanbel, I, 105; İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VII, 364.

9 İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VI, 401; VII, 364; Hâkim, a.g.e., IV, 77-78.

melerdir. Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre, Hâlid b. el-velîd ile Abdurrahman b. Avf'ın arası bozulmuş, bu yüzden Halid Abdurrahman hakkında kötü konuşmuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.): "Ashabımdan kimseye sövmeyin. Zira biriniz, faraza Uhud dağı kadar altın infak etse, yine de onların birinin bir müdlük (avuç) hatta yarım müdlük infakının sevabına ulaşamaz" buyurmuştur.¹⁰ Şu'be ve vekî' tariklerinde, Abdurrahman ile Hâlid'in adları zikredilmez. Belirli kişilerin adları zikredilmeksizin sahabe hakkında kötü konuşmayı yasaklayan bu rivayet, meşhur bir hadistir.

Abdullah b. Ebû Evfâ'nın (r.a.) bu olayı şöyle anlattığı nakledilir: Abdurrahman b. Avf, Halid b. velîd'i Rasûlullah'a şikâyet etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Ey Halid, Bedir ehlinen bir kişiyi niçin üzölürsün? Faraza sen Uhud dağı kadar altın infak etsen, yine de onun ameline ulaşamazsın" buyurdu. Halid de: "Ya Rasûlellah, bana dil uzatıyorlar. Ben de onlara cevap veriyorum" dedi. Bu defa Hz. Peygamber: "Hâlid'i üzmeyin. Zira o, Allah'ın kılıçlarından bir kılıçtır. Allah onu kâfirler üzerine boşaltır" buyurdu.¹¹

Görüldüğü gibi, Müslim'in tahrîç ettiği rivayette "Bedir ehli" söz konusu edilmemiştir. Bu rivayette ise, Abdurrahman b. Avf'ın Bedir ehlinen olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, Hâlid gerekçesini açıklayınca, Rasûlullah'ın onun da gönlünü aldığı görülmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber, faziletli yönlerine dikkat çekerek ashabını birbirlerini kırıcı davranışlardan uzak tutmaya çalışmaktadır.

Talha ile Âmir arasındaki olaya gelince, Ebû Seleme babası Abdurrahman b. Avf'dan şu haberi nakleder: "Talha b. Ubeydullah bir husustan ötürü Âmir b. Führeyre hakkında kötü konuşmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber: 'Dur bakalım ey Talha, Zira sen gibi o da Bedir savaşına katıldı' diyerek kendisini uyarmıştır.¹² Hâkim'in naklinde metnin sonunda: "Sizin hayırlınız, mevalilerine hayırlı olanınızdır" cümlesi vardır. Âmir b. Führeyre, Ebû Bekr'in mevalisidir. Böylece Rasûlullah (a.s.), Âmir'in Bedir ehlinen olduğuna dikkat çektiği gibi, ashabına mevalilere iyi davranılması gerektiğini de hatırlatmış olmaktadır.

c. Ensârlı bir adamın olayı

Bedir ehlinin faziletinin gündeme geldiği Ebû Hüreyre'den nakledilen son olay şöyledir: Ensârlı bir adam âmâ olmuştu. Evinde namaz kılacağı bir köşeyi belirlemesi talebiyle Hz. Peygamber'e bir haberci gönderdi. Hz. Peygamber geldi, bir kişi hariç adamın sülalesi de yanında toplandı. Rasûlullah "filanca nerede" diye onu sorunca, oradakilerden biri, onu kötüler mahiyette bir şeyler geveledi. Hz. Peygamber: "Bedir savaşına katılmadım mı" diye sorunca: "Tabii ki katıldı ya Rasûlellah, ancak şöyle-şöyle işler yaptı" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle dedi: "Belki de Allah, Bedir ehlinin haline muttali olarak şöyle buyurmuştur: Dilediğinizi yapın, zaten ben sizi başışladım."¹³ Görüldüğü gibi bu

10 Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 222.

11 Bezzâr, Ahmed b. Amr, *el-Müsned (el-Bahru'z-zehâr)*, nr. 2857; İbn Hibbân, a.g.e., XV, 565-566 (Şuayb Arnaût, "isnadı sahîh" demiştir).

12 İbn Ebû Âsım, a.g.e., I, 257, nr. 337; Hâkim, a.g.e., IV, 77 (Hâkim: "Bu, isnadı sahîh bir hadistir, ama Buhârî ile Müslim tahrîç etmemiştir" der. Zehabi de "sahîh" demiştir).

13 Dârimî, "Rikâk", 48 (Metnin baş tarafı alınmamıştır. Huseyin Selîm Esed: "Âsım b.

hadisin metni, Hâtüb b. Ebû Beltea için söylenen metinle aynıdır. Ancak kastedilen kişinin kimliği açıklanmadığı için, onun Hâtüb b. Ebû Beltea olup olmadığı bilinmemektedir. Hz. Peygamber, bu açıklamayı Hâtüb b. Ebû Beltea'dan başkası hakkında da yapmış olabilir.

2. Cehenneme girip girmeyecekleri

Bu konudaki rivayet, sahabeden Ümmü Mübeşşir ve Câbir'den nakledilir. Bazı tarikelerde Câbir'in olayı ve hadisi Ümmü Mübeşşir'den naklettiği görülür. Dolayısıyla sadece Câbir'den nakledilen rivayetlerde, Ümmü Mübeşşir'in adının düşmüş olma ihtimali vardır.

Câbir, Zeyd b. Hârise'nin hanımı Ümmü Mübeşşir'den şu haberi nakleder: Rasûlullah Hafsa'nın odasında iken: "Bedir ve Hudeybiye gazvelerine katılan kişi cehenneme girmez" buyurmuştu. Bunun üzerine Hafsa (r.a.): "Ya Rasûlellah, Allah: 'Sizden hiç kimse yok ki, cehenneme uğramasın' (Meryem, 19/71) buyurmuyor mu" dedi. Hz. Peygamber de Hafsa'ya: "Acele etme. (Bak peşinden de şu ayet geliyor): 'Sonra, sakınanları kurtarırız' (Meryem, 19/72) buyurdu."¹⁴ İbn Mâce rivayetinde metnin baş tarafı: "Öyle ümit ediyorum ki, Bedir ve Hudeybiye gazvelerine katılanlardan hiç kimse inşallah cehenneme girmeyecek" şeklindedir.¹⁵ Buna göre, Hz. Peygamber kesin konuşmamış, kuvvetli bir ümidini dile getirmiştir.

Bu rivayette hadisin vürut sebebine dair bir bilgi yoktur. Yani Hz. Peygamber, "Bedir ve Hudeybiye gazvelerine katılan kişi cehenneme girmez" sözünü, herhangi bir olay üzerine değil, bağımsız olarak söylemiş gibidir. Ancak Câbir rivayetinde bu hadisin söylenmesine sebep olan olay hakkında bilgi verilmektedir. Şöyle ki: "Hâtüb b. Ebû Beltea'nın kölesi Rasûlullah'a gelerek Hâtüb'dan şikâyetçi olup şöyle dedi: 'Ya Rasûlellah, Hâtüb mutlaka cehenneme girecek.' Bunun üzerine Hz. Peygamber: 'Yalan söyledin. Oraya girmeyecek. Zira Bedir ve Hudeybiye gazvelerine katıldı' buyurdu."¹⁶ Ahmed b. Hanbel, bu rivayeti Câbir ' Ümmü Mübeşşir isnadıyla şu metinle nakleder: "Hâtüb'in kölesi gelerek: 'Vallahi Hâtüb cennete girmeyecek' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (a.s.): 'Yalan söyledin. O, Bedir ve Hudeybiye gazvelerine katıldı' buyurdu."¹⁷

Behdele'den ötürü isnadı hasen" demiştir). İbn Hibbân, a.g.e., XI, 123 (Şuayb Arnaût, "isnadı hasen" demiştir).

14 Ahmed b. Hanbel, VI, 362; İbn Hibbân, a.g.e., XI, 125 (Şuayb Arnaût: "Müslim'in şartı üzere isnadı sahih" demiştir).

15 İbn Mâce, "Züh'd", 33 (Bûsîrî'nin *Zevâ'id*'inde, ravilerin sika olduğu, ancak Ebû Süfyân'ın Câbir b. Abdullah'tan işittiği hususunda şüphe bulunduğu ifade edilmiştir).

16 Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 162; Tirmizî, "Menâkıb", 58 ("Bu, hasen-sahih bir hadis" demiştir); Ahmed b. Hanbel, III, 325, 349; İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VI, 401; VII, 364 (Sened Ebû'z-Zübeyr'de son bulur. Yani sahâbi ravi Câbir zikredilmez); Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Muce'mü'l-kebir*, Irak, 1984, III, 184; İbn Hibbân, a.g.e., XI, 124; Hâkim, a.g.e., III, 301 (Hâkim, "Müslim'in şartı üzere sahih, ama Buhârî ve Müslim tahriri etmemiştir" demiş, Zehebî de bunu onaylamıştır).

17 Ahmed b. Hanbel, VI, 362.

İbn Ebû Âsım, bu rivayeti Câbir'in Ümmü Mübeşşir'den naklettiği bir hadis olarak şöyle zikreder: "Hâtub'ın kölesi gelerek: 'Yâ Rasûlellah, Hâtub cennete giremez' dedi. Hz. Peygamber: 'Yalan söyledin. O, Bedir ve Hudeybiye gazvelerine katıldı' buyurdu."¹⁸ Buna göre, Câbir bu olaya kendisi şahit olmamış, onu Ümmü Mübeşşir'den dinleyip nakletmiştir. Dolayısıyla iki rivayetin aslında tek rivayet olma ihtimali vardır.

Rivayetlerde, kölesinin Hâtub'dan niçin şikâyetçi olduğuna ve hangi sebepten ötürü onun cennete giremeyeceğini söylediğine dair bilgi yoktur. Muhtemelen birinci konuda geçen mektup yazma hadisesi veya başka bir olay buna sebep olmuştur. Rasûlüllah "cehenneme girecek" veya "cennete giremez" şeklinde kesin hükümde bulunmayı yalan olarak nitelemiş ve Hâtub'ın cennete gireceği yönündeki kanaatini onun Bedir ve Hudeybiye gazvelerine katılanlardan olması ile desteklemiştir.

3. Ashabın/insanların en faziletlieleri olmaları

Bedir ehli, sahabenin en faziletlieleri ve bu ümmetin en hayırlıları olarak kabul edilir. Nitekim Muâz b. Rifâa b. Râfi', Bedir ehlinden olan babası Rifâa'dan şu haberi nakleder: "Cebrâil Hz. Peygamber'e gelerek: 'Aranızda Bedir ehlini nasıl bilirsiniz' diye sorunca, Rasûlüllah (a.s.) 'Müslümanların faziletlieleri' veya buna benzer bir cümle ile cevap verdi. Bunun üzerine Cebrail de: 'Bedir savaşına katılan melekler de böyledir' dedi."¹⁹

Cerîr b. Abdülhamid, bu haberi Yahya b. Saîd ' Muâz b. Rifâa b. Râfi' ' Babası (Rifâa); Süfyan es-Sevrî ise, Yahya b. Saîd ' Abâye b. Rifâa ' Dedesi Râfi' b. Hadîc isnadıyla rivayet etmiştir. İbn Hibbân'a göre Süfyan, Cerîr'den daha hafız, daha sağlam ve daha fakihdir. O, bir haberi iyi bellediği zaman, ona muhalefet eden dikkate alınmaz.²⁰ Yani bu rivayette Süfyan'ın isnadı tercih edilecektir.

Tarihlere göre ufak-tefek farklılıklar olsa da rivayetin metni şöyledir: "Cebrail (veya Melek) Hz. Peygamber'e gelerek: 'Bedir savaşına katılanları aranızda nasıl bilirsiniz / Sizin aranızda Bedir ehlinin durumu nasıldır?' diye sordu. Rasûlüllah (a.s.): 'Onlar bizim iyilerimiz/faziletlilerimizdir / İnsanların en faziletlieleri/en iyileri' dedi. Melek: 'Ona katılan melekler de bize göre meleklerin iyileridir/bizim faziletlilerimizdir / Bedir savaşına katılan melekler de bize göre öyledir' dedi."²¹

Bu rivayete göre, Bedir ehli sahabenin hatta bütün insanların en faziletlieleridir, bu savaşa katılan meleklerin durumu da melekler arasında böyle kabul edilmektedir.

4. Yetim ve dullarına hizmetçi verilmesi

18 İbn Ebû Âsım, a.g.e., I, 256, nr. 334.

19 Buhârî, "Megâzî", 11.

20 İbn Hibbân, a.g.e., XVI, 207-208.

21 Ahmed b. Hanbel, III, 465; İbn Mace "Mukaddime", 11 (nr. 160. Elbanî, "sahih" d - miştir); İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VI, 1-2; VII, 364; Taberânî, a.g.e., IV, 277; V, 17-18; İbn Hibbân, a.g.e., XVI, 207 (Şuayb Arnaût: "sahih bir hadis" demiştir); İbn Ebû Âsım, a.g.e., I, 258, nr. 338.

“Hz. Peygamber bir savaştan kölelerle dönmüştü. Ümmü’l-Hakem bint Abbâs ve kız kardeşi, Hz. Fatma’ya giderek (durumu haber verdiler). Beraberce Rasûlullah’a geldiler ve hizmetçi ihtiyaçları olduğunu söyleyerek kölelerden istediler. Ancak Hz. Peygamber: ‘Bedir ehlinin yetimleri (veya dulları) sizden önce davrandı’ buyurdu.”²²

Bu rivayetten, Bedir ehlinin eşleri ve çocuklarının yardım taleplerinin Rasûlullah (a.s.) tarafından yerine getirildiği anlaşılmaktadır. Hatta onlara öncelik verildiği de söylenebilir. “Bedir ehlinin yetimleri/dulları” kavramı, Bedir ehlinin bu savaşta veya daha sonra ölenlerin geride kalan yakınlarına özel bir önem verildiğini göstermektedir.

5. Hz. Ömer’in onlarla istişareye önem vermesi

Hz. Ömer’in halifeliği döneminde problemlerin çözümünde Bedir ehli ile istişare ettiği bilinmektedir. O, bir meseleyi istişare ettiğinde onların ihtilaf ettiğini görünce şöyle demiştir: “Sizler Bedir ashâbı olduğunuz halde bu meselede ihtilâf ettiniz. Sizden sonrakilere daha çok ihtilâf edecektir.”²³ Bu sözden, Bedir ehlinin dini konularda bilgili ve görüşlerine itibar edilir kişiler oldukları anlaşılır.

Hz. Ömer’in Bedir ehlinin bilhassa önde gelenlerine büyük değer verdiği Kûfelilere gönderdiği mektuptaki şu ifadelerinden de anlaşılır: “Size Ammâr b. Yâsir’i emir, Abdullah b. Mesûd’u muallim ve vezir olarak gönderdim. İkisi, Bedir ehlinin Hz. Muhammed’in seçkin ashâbındandır. Sözlerini dinleyin. İbn Mesûd’u beyt-i malinize tayin ettim. Sözlerini dinleyin, onlardan öğrenin ve kendilerine tabi olun. Abdullah hakkında sizi kendime tercih ettim.”²⁴

6. Hz. Ömer’in Kudâme b. Mazûn’u cezalandırması

Bedir ehli, fazilet ve üstünlüğüne rağmen tabii ki hatasız ve günahsız değildir. Nitekim yukarıda geçtiği gibi günahlarının bağışlanacağı müjdesi verilmiştir. Bazı kaynaklarda, içki içtiği gerekçesiyle Hz. Ömer’in cezalandırmak zorunda kaldığı Bahreyn valisi ve çocukları Hafsa ile Abdullah’ın dayısı olan Kudâme b. Mazûn ile ilgili rivayet zikredilir. Ayrıca Eyyûb b. Ebû Temîme’nin bu vesileyle şöyle dediği nakledilir: “Bedir ehlinin kimseye içki içme gerekçesiyle had cezası uygulanmamıştır. Sadece Kudâme b. Mazûn hariç.”²⁶

Abdülkays oğullarının efendisi Cârûd ile Ebû Hüreyre, Kudâme’nin içki içtiğine şahitlik etmişlerdi. Ebû Hüreyre’nin teklifi üzerine Hz. Ömer, bir de Kudâme’nin hanımını Hind bint el-velîd’e birini gönderip Allah için doğru söylemesini istedi. Hind de kocasının aleyhinde şahitlik etti. Bunun üzerine Ömer, Kudâme’ye: “Sana had cezası

22 İbn Ebû Âsım, a.g.e., VI, 243, nr. 3474; Taberânî, a.g.e., XXV, 138, 172.

23 İbn Ebû Şeybe, a.g.e., I, 85.

24 Hâkim, a.g.e., III, 388 (Hâkim, “Buhârî ve Müslim’in şartı üzere sahih” demiş, Zehebî de bunu onaylamıştır).

25 Buhârî, Abdullah b. Âmir b. Rebîa’nın Kudâme’yi şöyle tanıttığını nakleder: “Hz. Ömer onu Bahreyn’e vali yapmıştır. O, Bedir savaşına katılmıştır. Abdullah b. Ömer ile Hafsa’nın dayısıdır” (Megâzî, 12; V, 18).

26 Abdürrezzâk b. Hemmâm es-Sanânî, *el-Musannef*, el-Meclistî’l-ilmî, 1972, IX, 240.

uygulayacağım” dedi. O ise: “Dedikleri gibi şayet içki içmiş olsam da, bana sopa cezası uygulayamazsınız” dedi. Hz. Ömer’in “niçin” sorusuna, şu ayetle cevap verdi: “Sakınıp imanlı oldukları, salih ameller yaptıkları... sürece, iman edip salih amel yapanlara tutuklarından ötürü bir günah yoktur” (Mâide, 5/93). Bunun üzerine Hz. Ömer: “Ayetin yorumunda hata ettin. Zira sen sakınmış olsaydın, Allah’ın sana haram kıldığı şeyden kaçınırdın” dedi.²⁷

7. Cenaze namazlarında fazla tekbir alınması

Bedir savaşına katılanlara verilen değer ve önemi gösteren hususlardan biri de, cenaze namazlarında fazla sayıda tekbir almaktır. Bu konuda İbn Abbâs’tan Hz. Peygamber’in uygulaması ile ilgili şu rivayet nakledilir: “Hz. Peygamber, Bedir ehlinin cenaze namazlarında yedi, Benî Hâşim’den olanların namazında beş tekbir alırdı. Son zamanlarda dört tekbir almaya başladı, nihayet dünyadan bu uygulama ile ayrıldı.”²⁸

Rasûlullah’ın bu uygulamasında dair başka rivayet yoktur. Diğer rivayetler, Bedir ehlinin cenaze namazlarında fazla tekbir alma uygulamasını Hz. Ali’nin yaptığı yönündedir. Onun uygulamasına dair iki rivayetin metni şöyledir:

a. “Hz. Ali, Bedir ehlinin cenaze namazlarında altı, diğer sahabe için beş, öteki insanlar için de dört tekbir alırdı.”²⁹

b. “Hz. Ali, Sehl b. Huneyf’in cenaze namazında altı tekbir aldı. Sonra bize / cemaate dönerek: ‘O, Bedir ehлиндendir’ dedi.”³⁰

8. Ganimet istekleri

Bedir savaşına katılan sahabeden bir kısmının zafer elde edilmez ganimet toplamaya giriştiğine dair rivayetler vardır. Ebû Hüreyre’den nakledilen bir habere göre, Bedir savaşı bitince insanlar ganimetlere koşmuştu. Bunun üzerine Allah teâlâ şu ayeti indirmiştir: “Şayet Allah’tan bir yazı geçmemiş olsaydı, aldıklarınızdan ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu. Artık aldığımız ganimetten helal ve temiz olarak yiyin ve Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir”³¹ (Enfâl, 8/68-69).

Bu konuda detaylı bilgi veren rivayet Ubâde b. es-Sâmit’ten nakledilir. O, Ebû Ümâme el-Bâhilî’nin Enfâl suresinin başındaki ayetleri sorması üzerine şu cevabı vermiştir: “O ayetler, ganimetlerde ihtilâfa düşüp ahlâkımız kötüleştiği vakit biz Bedir ashabi hakkında nazil oldu. Bu yüzden Allah onu bizim elimizden alarak Rasûlullah’a verdi. O da, bu

27 Abdürrezzâk, a.g.e., IX, 241-242. Burada Kudâme olayı geniş olarak anlatılmaktadır. Ayrıca bk. İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *el-İsâbe*, Kahire, 1328, III, 228-229.

28 Taberânî, a.g.e., XI, 129.

29 İbn Ebû Şeybe, a.g.e., II, 496; Beyhakî, Ahmed b. el-Huseyn, *es-Sünenü’l-kübrâ*, Beyrut, 1994, IV, 60.

30 Hâkim, a.g.e., III, 409 (Hâkim ve Zehebî rivayet için bir hüküm vermemiştir); Beyhakî, a.g.e., IV, 59.

31 İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VII, 365.

ganimeti Müslümanlar arasında/bize eşit olarak taksim etti.”³²

Ubâde, “O ayetler, biz Bedir ashâbı hakkında nazil oldu. Bu durum Rasûlullah’ın Bedir’de bulunan herkesin ele geçirdiğini ganimet yapmasıyla karşılaştığında olmuştur” dedikten sonra şu bilgileri verir: Sahabe Bedir savaşında üç gruba ayrılmıştı. Üçte biri, düşmanla savaşıp onları esir almaya çalışıyordu. İkinci üçte biri, ganimet toplamakla meşguldü. Üçüncü üçte biri de, düşmanın hücum etme endişesinden ötürü kendisini korumak için Rasûlullah’ın çevresinde duruyordu. Zafer kazanılıp savaş sona erdiğinde, üç grup da ganimetlere kendilerinin daha layık olduğunu ileri sürdüler. Ubâde b. es-Sâmit der ki: Ganimet hakkında bu şekilde ihtilâfa düşüp ahlâkımız kötüleşince, Allah onu bizim elimizden alarak Rasûlullah’a verdi. O da, ganimeti insanlara eşit olarak taksim etti. Neticede bu uygulama sayesinde, Allah’a takva ve itaat, Rasûlullah’a itaat ve insanların arasını düzeltme hâsıl olmuştur. Allah teâlâ şöyle buyurur: “Sana ganimetleri soruyorlar. De ki: ‘Ganimetler, Allah ve Rasûl’ündür. Gerçekten mümin kişilerseniz, Allah’tan sakının ve aranızı düzeltin. Allah’a ve Rasûlü’ne itaat edin”³³ (Enfâl, 8/1).

9. Savaşa katılmadıkları halde ganimetten pay verilenler

Ganimet ilk yıllarda tamamen Hz. Peygamber’in emrine verilmişti. O, savaşa katılan veya katılmayanlardan uygun gördüğü kişilere ondan pay verirdi. Nihayet şu ayet nazil oldu: “Bilin ki, elde ettiğiniz ganimetlerin beşte biri, Allah’a, Rasûl’e, (Rasûl ile) akrabalığı bulunanlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara âittir” (Enfâl, 8/41). Böylece ganimetin beşte biri, bu ayette sayılan humus ehlinin, beşte dört de savaşa katılanların oldu.³⁴

Bedir savaşına katılmadığı halde Rasûlullah’ın (a.s.) kendilerine ganimetten pay ayırdıklarının isimleri Musa b. Ukbe’den şu şekilde aktarılır: 1. Osman b. Affân, 2. Talha b. Ubeydullah, 3. Saîd b. Zeyd. Hz. Osman, hanımı Hz. Peygamber’in kızı Rukayye’nin ağır hastalığı, Talha ile Saîd ise Şam yolculuğunda olmaları sebebiyle katılamamışlardır. Bu üç kişi, muhacirlerdendir. Ensârlı dört kişi ise şunlardır: 1. Ebû Lübâbe, 2. Havvât b. Cübeyr, 3. Âsım b. Adî, 4. el-Hâris b. es-Simme. Bunlar Bedir’e doğru yola çıktıkları halde sakatlanma, başka görev verilme gibi sebeplerle geri dönmek zorunda kalmışlardır. Ebû Lübâbe’yi Hz. Peygamber’in döndürüp Medine’ye emir yaptığı, Havvât’ın yolda bacağı incindiği için geri dönmek zorunda kaldığı, Âsım’ı Hz. Peygamber’in döndürdüğü, Hâris’in de bir sebepten ötürü geri döndüğü söylenir.

Urve b. ez-Zübeyr rivayeti de, Musa b. Ukbe rivayeti ile aynı muhtevadadır. Ancak onda şu ilave vardır: “el-Hâris b. Hâtib. Hz. Peygamber onu geri döndürdü ve ganimetten payını verdi.”³⁵ Beyhakî, Urve rivayetinin sonunda şu açıklamada bulunur: Bu kişile-

32 Ahmed b. Hanbel, V, 322, 322-323 (Şauyb Arnaût, nr. 22747, 22753: “Hasen liğayrihi” demıştır); Hâkim, a.g.e., II, 136.

33 Beyhakî, a.g.e., VI, 478; IX, 98; krş. Ahmed b. Hanbel, V, 323-324 (Şauyb Arnaût, nr. 22762: “Hasen liğayrihi” demıştır); Hâkim, a.g.e., II, 135-136 (“Müslim’in şartı üzere sahih, ama Buhâri ile Müslim tahrîç etmedi” demiş; Zehebî de, Müslim’in şartı üzere sahih olduğunu onaylamıştır).

34 Beyhakî, a.g.e., VI, 476.

35 Beyhakî, a.g.e., VI, 479.

ri, Muhammed b. İshak b. Yesâr ile Musa b. Ukbe de zikreder. Ancak Musa b. Ukbe, Medine'ye döndürülme hususunda el-Hâris b. Hâtüb'ı anmaz. Allah en iyisini bilir. İmam Şâfiî (bunlara ganimetten pay verilmesi hususunda) şöyle der: Hz. Peygamber, onlara ancak kendi malından (yani tasarrufuna bırakılan ganimetten) vermiştir. Malum olduğu üzere: "Bilin ki, aldığımız ganimetlerin beşte biri, Allah'a, Rasûl'e, (Rasûl ile) akrabalığı bulunanlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir" (Enfâl, 8/41) ayeti, Bedir ganimetinden sonra nazil olmuştur.³⁶

10. Sayıları

Bedir savaşına katılan sahabenin sayısına dair bilgiler en fazla el-Berâ b. Âzib ile İbn Abbâs'tan nakledilir. Rivayetlerin çoğunda, Bedir ehlinin sayısının, kendisiyle birlikte nehri geçen Tâlût'un ashabının sayısı kadar olduğuna işaret edilir ve onunla nehri ancak mümin olanın geçtiği belirtilir. Bu konuda el-Berâ'dan nakledilen bilgiler şunlardır:

a. "el-Berâ ve İbn Ömer'in yaşları Bedir savaşı için küçük bulunmuştu. Bu savaşta Muhacirlerin sayısı altmış küsur, Ensâr'ın sayısı ise iki yüz kırk küsurdu."³⁷

b. "Biz şöyle konuşurduk/düşünürdük: Bedir ashabının sayısı, üç yüz on küsur yani kendisiyle birlikte nehri geçen Tâlût'un ashabının sayısı kadardı. Onunla nehri ancak mümin olan geçmiştir."³⁸

c. "Bedir ehli üç yüz on küsurdu. Muhacirler 76 kişiydi."³⁹

İbn Abbâs'tan nakledilen bilgiler ise şöyledir:

a. "Bedir ehli, 313 kişiydi. Muhacirlerin sayısı 75 (veya 76) idi. Müşrikler Bedir'de 17 Ramazan Cuma günü hezimete uğramıştı."⁴⁰

b. "Bedir ehli 313 kişiydi. Muhacirlerin sayısı altmış küsurdu. Ensâr 236 kişiydi. Muhacirlerin sancaktarı Ali b. Ebî Tâlib, Ensârın sancaktarı da Sa'd b. Ubâde idi."⁴¹

c. "Bedir ehlinin sayısı, Tâlût'un ashabının sayısı kadar olup 313 kişiydi."⁴²

Bedir ehlinin sayısı hakkında bilgi nakledilen üçüncü sahabe Ebû Musa'dır. Onan şu iki haber aktarılır: "Bedir ehlinin sayısı Câlût'la savaştığında Tâlût'un ashabının sa-

36 Beyhakî, a.g.e., IX, 99.

37 Buhârî, "Megâzi", 6; İbn Ebû Âsım, a.g.e., I, 254, nr. 330 (Metnin ilk cümlesi yoktur).

38 Bk. Buhârî, "Megâzi", 6; Tirmizî, "Siyer", 38 (Burada sayı, 313 olarak kaydedilir. Tirmizî, Ebû İshak rivayeti için "hasen-sahih" demiştir); İbn Mâce, "Cihâd", 25; İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VII, 363, 364; İbn Ebû Âsım, a.g.e., I, 253, nr. 327; İbn Hibbân, a.g.e., XI, 120-121 (Şuayb Arnaût: "İsnadı, Buhârî ile Müslim'in şartı üzere sahih" demiştir).

39 İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VII, 363.

40 İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VII, 363; Ahmed b. Hanbel, I, 248 (Şuayb Arnaût, nr. 2232: "Nasr b. Bâb'ın zayıf, Haccâc'ın da müdellis olması sebebiyle isnadı zayıf" demiştir).

41 Taberânî, a.g.e., XI, 307-308; XI, 301-302 (Sadece, "Bedir ehlinin sayısı 313 kişiydi" cümlesi vardır).

42 İbn Ebû Âsım, a.g.e., I, 253, nr. 326.

yısı kadar olup 317 kişiydi.”⁴³ “Câlfût’la savaştığında Tâlût’un ashabının sayısı üç yüz on küsurdu.”⁴⁴ Bu konuda haber nakledilen diğer kişiler ve verdikleri bilgiler şöyledir:

Ubeyde: “Hz. Peygamber ile Bedir savaşına katılanların sayısı, Tâlût ile nehri geçenlerin sayısı gibidir. Onların sayısı 313’tür.”⁴⁵

el-Hasen: “Bedir ehlinin sayısı 313 kişiydi. Yetmiş küsuru Muhacirlerdendi. Onlardan on ikisi köle (mevali) idi. Geri kalanı Ensârlı kişilerdi.”⁴⁶

İbn Şihâb: “Rasûlullah ile Bedir savaşına katılan Kureyşli ve Ensârlı sayısı 316 idi. Bedir harbi, Rasûlullah’ın Medine’ye gelişinin on altıncı ayında vuku bulmuştu.”⁴⁷

11. vefat eden son kişiler

İbn Şihâb ez-Zühri’den nakledildiğine göre, Bedir ehlinin bazı kişiler, (ileri yaşlarda) âmâ olduktan sonra bile mescitlerinde imamlık yapmaya devam etmişlerdir.⁴⁸ Kaynaklarda Bedir ehlinin ölen son kişilerin kim veya kimler olduğuna dair bazı rivayetler vardır. Bu hususta zikredilen üç isim şunlardır:

a. Ebû'l-Yezer Ka'b b. Amr. Hicri 55'te Medine'de ölen bu zat, bazılarına göre Bedir ehlinin ölen son kişidir.⁴⁹

b. el-Erkam b. Ebû'l-Erkam el-Mahzûmî. Urve b. ez-Zübeyr'den, bunun son ölen Bedir ehlinin olduğu bilgisi nakledilir.⁵⁰ el-Erkam, seksen beş yaşında iken hicri 53 veya 55'te vefat etmiş, cenaze namazını vasiyetine binaen Sa'd b. Ebû Vakkâs kıldırılmıştır.⁵¹ Sa'd da Bedir ehlinin olup vefat tarihi hakkında farklı tarihler söylenmiştir. Hicri 56 tarihi meşhurdur.⁵² Buna göre o da son ölen Bedir ehli arasında sayılmalıdır.

c. Ebû Esîd Mâlik b. Rebîa es-Sâidî. Musab b. Abdullah'tan, “Ebû Esîd'in hicri 40'ta öldüğü” açıklaması nakledilirse de, bu bilgi yanlıştır. Zira onun doksan iki veya doksan sekiz yaşında iken hicri 60'ta öldüğü yönünde haberler bulunmaktadır. Bu haberlere göre Bedir ehlinin ölen son kişi odur.⁵³

43 Bezzâr, a.g.e., nr. 2616 (Bezzâr: “Bu hadisin, Ebû Musa’dan başka bir tarikle rivayet edildiğini bilmiyoruz” demiştir).

44 İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VII, 364.

45 İbn Ebû Şeybe, a.g.e., VII, 363.

46 İbn Ebû Âsım, a.g.e., I, 254, nr. 328.

47 İbn Ebû Âsım, a.g.e., I, 254, nr. 329.

48 İbn Ebû Şeybe, a.g.e., II, 27.

49 Hâkim, a.g.e., III, 505; Taberânî, a.g.e., XIX, 164.

50 Hâkim, a.g.e., III, 502.

51 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 28.

52 İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 33 (Sa'd b. Mâlik).

53 Hâkim, a.g.e., III, 516.

B. HÂLİD-İ BAĞDÂDÎ'NİN CÂLİYETÜ'L-EKDÂR ADLI RİSALESİ

1. Risâlenin tanıtımı

Tam adı, *Caliyetül'l-ekdâr ve's-seyfü'l-bettâr fi's-salâti ale'l-muhtâr* (s.a.v.)⁵⁴ olan bu Arapça risale, adından da anlaşılacağı üzere bir salâvat ve dua kitabıdır. Hz. Peygamber'e salât ü selam ile övgüler ve dua cümleleri, aralarına konan esmâ-i hüsnâ ve Bedir ehlinin isimleri ile sunulmaktadır.⁵⁵ Ayrıca, salât ü selam ve dua cümleleri içinde, özellikle Hz. Peygamber ile ilgili olmak üzere bazı ayetler zikredilir.⁵⁶ Yapılan dua ve niyazlar için Bedir ehlinin isimleriyle tevessül edilir. Müellif, bazen bunu *tevesseltü biküm ve'itemestü fiküm* cümleleriyle dile getirmektedir (s. 35, 36).

Hâlid-i Bağdâdî, kitabına konusuna uygun olarak Rasûlüllah'a (a.s.) salât ü selam getirmeye emreden şu ayetle başlar: "Allah ve melekleri, Peygambere salât etmekte (onun şerefini gözetmeğe, şanını yüceltmeğe özen göstermekte) dir. Ey inananlar, siz de ona salât edin (onun şanını yüceltmeğe özen gösterin); içtenlikle selâm edin (ona esenlik dileyin) (Ahzâb, 33/56). Sonra, Hz. Peygamber'in bazı özelliklerine işaret ederek ona gerektiği şekilde salât ü selam getirmeye ve övgüde bulunmaya güç yetirilemeyeceğini söyler ve "Seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiyâ, 21/107) ayetini zikreder.

Salâvat ve dua cümlelerinde, ağırlıklı olarak tasavvufi terimler kullanılmakta, Hz. Peygamber'e övgü olan yerlerde bu durum daha bariz olarak görülmektedir. Mesela bir yerde şöyle denir: "O Muhammed ki, onun gözünü kudsünün nuru ile parlattın, böylece yüce zatını ayan-beyan gördü. Onun batınına, kayyûmî kemâlâtının sırrından yüce sırlar koydun. Muhammedî kelimesi ile cemû'l-cem' deryalarını yardım" (s. 19-20). Bir yerde de: "O Muhammed ki, ferdânî hakikatin sureti, rahmani nurlar ile müzeyyen suretin hakikati, Allah'ın habibi, rabbani inayetin kendine has olduğu zat" denir (s. 31). Üçüncü örnek olarak da şu cümleler verilebilir: "O Muhammed ki, inâyet'in ayn'ı, bidâye'nin bâ'sı, devâm'ın dâl'i, kifâye'nin kâf'i, rahmet'in râ'sı, seâdet'in sîn'i, vikâye'nin vâv'ı, lütuf'un lâm'i, kemâl'in kâf'i" (s. 35).

Risale boyunca, Rasûlüllah'ın (a.s.) bu gibi tasavvufi terimlerle ve yer-yer mübalağalı biçimde övüldüğü dikkat çekmektedir. Kanaatimizce risâlenin bu yönünün tasavvuf araştırmacıları tarafından incelenmesi faydalı olacaktır. Yine "Hz. Peygamber'e övgü"

54 Hakikat Kitabevi, İstanbul, 1991, küçük boy, 42 sayfa. Son taraftaki beş sayfalık ilave kısımda, muhtelif kaynaklardan Hâlid-i Bağdâdî'nin hayatı ve menakıbına dair derlenen bilgiler Arapça olarak sunulmuştur.

55 Esmâ-i hüsnâ yeşil, Bedir ehlinin adları kırmızı renkle dizilmiş, Bedir savaşında şehit olanların isimleri üzerine çizgi konmuştur.

56 Ayetlerin sure ve ayet numarası belirtilmediği gibi, bazen ayet olduğuna da işaret edilmez. Bunlar *Risale*'deki zikrediliş sırasıyla şu ayetlerdir: Ahzâb, 33/56; Şûrâ, 42/53; Enbiyâ, 21/107; Necm, 53/8-9; Âl-i İmrân, 3/191; Hac, 22/2; Ahzâb, 33/69; Fetih, 48/1-2; Kalem, 68/4; Tâhâ, 20/27-28; Tâhâ, 20/25-26; İnşirâh, 94/1; Bakara, 2/250; Enfâl, 8/17; Hicr, 15/9; Âl-i İmrân, 3/126; Muhammed, 47/19; Hicr, 15/49; Yûnus, 10/10; A'râf, 7/23; A'râf, 7/89; Enfâl, 8/19; Saf, 61/13.

yönünün, edebi açıdan ele alınıp incelenmesi de güzel bir araştırma konusu olabilir.

Gruplar halinde esmâ-i hüsnâ ve Bedir ehlinin isimleri zikredilerek yapılan salâvat, övgü ve duaların bulunduğu ana kısım, “Onların orada (cennette) duası: ‘Allah’ım, Sen her türlü eksiklikten uzaksın!’, birbirlerine sağlık dilekleri: ‘Selâm!’, dualarının sonu da: ‘Âlemlerin Rabbi Allah’a hamdolsun!’ sözleridir” (Yûnus, 10/10) ayeti ile sona erer (s. 37). Peşinden beş sayfalık bir dua yer alır. Bu duanın başında, Bedir ehlinin şefaatine kavuşma arzusu dile getirilerek, onların bazı özelliklerine işaret edilir. Sonra *ve bi hurmeti ismike'l-azîm* denilerek esmâ-i hüsnâdan seçilen bazı isimler tekrar zikredilir. Daha sonra devam eden dua cümleleriyle risale tamamlanmıştır (s. 37-42).

2. Kaynaklardaki Bedir ehlinin isim listesine dair bilgiler

Hz. Peygamber’in siyerine dair kaynaklarda sahabe de söz konusu edilir. Mesela Musa b. Ukbe (ö. 141/758), Habeşistan’a ve Medine’ye hicret eden, Bedir ve Uhud savaşlarına katılan sahabenin isim listelerini Şürahbîl b. Sa’d’dan (ö. 123/740) nakletmiştir.⁵⁷ İbn İshak (ö. 151/768) da, kitabında çeşitli sahabe gruplarına dair isim listelerine yer vermektedir. Bunlar; ilk müminler, Habeşistan’a hicret edenler, Ensâr’dan ilk Müslüman olanlar, iki Akabe biatine katılanlar, Medine’de Hz. Peygamber’i karşılayan Ensâr ve Muhâcirler ile Hz. Peygamber’in kardeş yaptığı Ensâr ve Muhâcirlerin isim listeleridir.⁵⁸

Bedir savaşına katılan sahabenin isim listesini, Musa b. Ukbe ile İbn İshak, hocaları İbn Şihâb ez-Zühri’den (ö. 124/742) nakletmişlerdir. Muhaddislere göre Musa b. Ukbe’nin *Siyer*’i daha güvenilirdir. Bu yüzden olsa gerek, İbn Ebî Âsım *el-Âhâd ve’l-mesânîf* adlı eserinde Bedir ehlinin isim listesini ondan nakletmiş, birkaç yerde İbn İshak’ın verdiği farklı bilgiye işaret etmiştir.⁵⁹

Musa b. Ukbe, İbn Şihâb’ın “Rasûlullah ile Bedir savaşına katılan Kureyşli ve Ensârlı sayısı 316 idi” sözünden sonra, kabilelerine göre önce Muhâcirlerin, peşinden de Ensârın listesini sunmuştur. Ancak sunulan listede 316 değil 311 kişi vardır. Ma’bed b. Kays mükerrem zikredildiği için bu sayı aslında 310’dur. Savaşa katılmadıkları halde kendilerini ganimetten pay ayrıldığı için listede yer verilen yedi isim çıkarılınca, savaşa bizzat iştirak edenlerin sayısı 303 kişi olmaktadır.

Listede Muhâcirlerden 86 kişi sayılır.⁶⁰ İbn İshak’ın zikrettiği köle Şukrân ve Bedir savaşı için kuşandığı halde hastalandığı için devesini Ebû Seleme b. Abdülesed’e veren Subayh mevlâ Ebû’l-Âs ilave edildiğinde bu sayı 88 olur. Muhâcirlerin listesinin sonunda şöyle denir: “İşte bunlar, muhâcir Kureyşlilerden Rasûlullah ile Bedir savaşına katılan ve Hz. Peygamber’in ganimetten payını ve ecrini ayırdığı kişilerdir. İbn Şihâb, Urve’nin

57 İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, Beyrut, 1388, X, 361; Horovitz, Joseph, *el-Megâzî’l-ülâ ve müellifihâ*, trc. Huseyn Nassâr, Kahire, 1949, s. 26. M. Fuad Sezgin, bu Şürahbîl’i, Sa’d b. Ubâde’nin torunu olan Şürahbîl b. Said ile karıştırmıştır (bk. *Târîhu’t-türâsî’l-arabî*, Kahire, 1977, I, 413).

58 Horovitz, a.g.e., s. 85-86.

59 Buhârî’nin Bedir savaşına katılan Muhâcir ve Ensârlı meşhur kişilerin adlarını alfabetik tertiple zikrettiği listede toplam 46 kişi vardır (*Megâzî*, 13).

60 İbn Ebû Âsım, a.g.e., I, 261-266, nr. 345.

şöyle dediğini nakleder: "Bunların ganimet payı, yüz hisseye taksim edilmişti." Allah teâlâ en iyi bilendir." Buna göre Muhacirlerin sayısı düz olarak yüz kişi kabul edilmiş olmaktadır.

Buhârî de şu bilgileri verir: Bedir savaşına katılıp ganimetten pay verilen Kureyşli sahabenin tamamı 81 kişiydi. Urve, Zübeyr'in şu sözünü nakleder: Payları taksim edildi, onlar yüz kişiydiler. Allah en iyi bilendir. Buhari, senediyle Zübeyr'den şu sözü de nakleder: "Bedir savaşında Muhacirlere ganimetten yüz pay verildi."⁶¹ Muhacirlerden savaşa katılmayan üç şahsın dışında da bazı kişilere ganimetten pay verildiği anlaşılmaktadır. İbn Seyyidünnâs (ö. 734/1334) ise, Muhacirlerin listesinde 94 kişiyi sayarak, Zübeyr'den nakledilen açıklamaya işaret etmiştir.⁶²

Öyle anlaşılıyor ki, birinin listeye alınmasında dikkate alınan kıstas, ona "ganimetten pay" verilmesidir. Zira Bedir savaşına katılmadığı halde ganimetten pay ayrıldığı için listede zikredilen üç Muhacir şunlardır: Osman b. Affân, Talha b. Ubeydullah ve Saîd b. Zeyd.

Ensârlılara gelince, onların listesinde⁶³ 225 kişi vardır. Ma'bed b. Kays b. Sahr b. Harâm mükerrer zikredildiği için sayı aslında 224'tür. Ebü'l-Hamrâ' mevlâ el-Hâris b. Rifâa'nın Bedir savaşına katıldığını söyleyenler olmuştur. O ilave edilirse sayı yine 225 olur.

İbn Seyyidünnâs, Evslilerden 74, Hazreclilerden 195 olmak üzere toplam 269 Ensârlı zikrettikten sonra şöyle demiştir: "94 Muhacirle birlikte hepsinin toplamı 363 olur. Bu sayı Bedir ehlinin sayısından fazladır. Fazlalık, zikredilen bazı isimlerde ihtilaf edilmesinden ileri gelmektedir. Akabe ehlinin sayısında da benzer duruma daha önce işaret edilmişti."⁶⁴

Bedir savaşı için yola çıktıkları halde bazı sebeplerden ötürü savaşa katılmayan ancak kendilerine ganimetten pay ayrıldığı için listeye dâhil edilen dört Ensârlı şunlardır: Ebû Lübâbe Beşir b. Abdülmünzir, Havvât b. Cübeyr b. en-Numân, Âsım b. Adî ve el-Hâris b. es-Summe.⁶⁵ Ayrıca, "Akabî" ve "Bedrî" nisbesi ile tanınan Hazrecli Ebû Mesûd Ukbe b. Amr, Akabe biatine katılanlardandır. Bedir savaşına katılanlardan olduğu da söylenir. Ama ne İbn İshak'ın, ne de Musa b. Ukbe'nin kitabında adı Bedir ehli içinde zikredilir.⁶⁶

Müellifini tespit edemediğimiz *Esmâü'l-Bedriyyîn* adlı risalede, Bedir ehlinin aşere-i

61 Buhârî, "Megâzî", 12 (V, 21).

62 İbn Seyyidünnâs, Muhammed b. Muhammed, *Uyûnü'l-eser fi fütûnî'l-megâzî ve's-şemâil ve's-siyer*, Beyrut, ts., I, 274.

63 İbn Ebû Âsım, a.g.e., III, 403-414, nr. 1824.

64 İbn Seyyidünnâs, a.g.e., I, 284.

65 Bazı kaynaklar bu dört kişiye el-Hâris b. Hâtüb'ı da ilave etmiştir. Ebû Lübâbe ve el-Hâris b. Hâtüb'a dair rivayet için bk. Taberânî, a.g.e., V, 29-30; Hâkim, a.g.e., III, 632. Âsım b. Adî'ye dair rivayet için bk. Taberânî, a.g.e., XVII, 171; Hâkim, a.g.e., III, 419.

66 İbn Ebî Âsım, a.g.e., IV, 40.

mübeşşereden sonra ashâbın en faziletlieleri oldukları bildirilerek sahih görüşe göre sayılarının 313 olduğu söylenir. Bazı isimlerde muhaddislerin ihtilaf ettiğine ve İbn Seyyidinnâs'ın *Uyânu'l-eser*'de onları 363 kişi olarak saydığına işaret edilir. Bu risalede de, onlar alfabetik tertiple 363 kişi olarak sayılmış olup, 94'ü Muhâcirlerden, geri kalan 269'u Ensârdandır.⁶⁷

3. *Câliyetü'l-ekdâr*'daki Bedir ehlinin isim listesine dair açıklamalar

Bedir savaşı, Allah'ın müminlere yardımcı olduğu, onlara fetih nasip ettiği önemli bir hadise olduğu için, dualarda ona katılanları vesile etmek düşünülmüş olmalı. Bu savaş, adeta fethin ve yardımın sembolü gibi telakki edilmiş gözüküyor. Bu yüzden Hâlid-i Bağdâdî, Bedir savaşı ile ilgili bazı ayetleri, esmâ-i hüsnâyı ve bu savaşa katılan sahabenin isimlerini salâvat ve dua risalesinin muhtelif yerlerine serpiştirmiştir.

Hâlid-i Bağdâdî, Bedir ehlinin fazilet ve yüceliğini şu edebî cümlelerle ifade eder: “Sizler, Kur'ân'ın muhkem ayetlerinin koruluğu olduğunu ifade ettiği kişilersiniz. Sizler, en güzel saygı ve yüceltme ifadeleriyle hürmet edilen kişilersiniz. Sizler, Habîb-i A'zam'a (Rasûlülâh'a) ulaşmaya vesilelersiniz. Sizler, en doğru yola girmeye vasitalarsınız. Sizler, hidayet rehberleri, şerefli önderlersiniz. Sizler, doğru yolu bulmada yıldızlarsınız. Sizler, düşmanlara karşı atılan mermilersiniz. Sizler, zifiri karanlıkların lambalarsınız. Sizler, boğulup helak olmak üzere olan her insanın imdadına yetişip onları kurtarıcılarız” (s. 38).

Bu cümleler, Berzencî'nin Uhud şehitleri listesinden sonra yaptığı duadan alınmış gibidir. Berzencî'nin risalesinde, Hâlid-i Bağdâdî'nin zikretmediği şu cümleler de yer alır: “Sizler, gerçek hükümdarlar, hak yolunun davetçilerisiniz. Sizler, kendinize yakınlık ve dostluk içinde olan herkesin dertlerinin dermanısınız. Sizler, her azılı düşmanınız için öldürücü zehirsiniz. Sizler, her sıkıntılı durumda yardıma yetişenlersiniz. Sizler, rezil olunacak her zor işte sığınılacak kişilersiniz.”⁶⁸ İki kitapta bulunan sonraki dua cümlelerinin ise farklı olduğu görülmektedir.

Bedir ehlinin isim listesine gelince, onların isimleri Arap harflerine göre alfabetik tertiple gruplar halinde zikredilmiş, isimler sona erdikten sonra yine alfabetik tertiple künyeleriyle tanınanlar sıralanmıştır. Alfabetik tertiple verilen künyelerden sonra altı künye daha ilave edilir. Böylece risalede zikredilen Bedir ehlinin toplam sayısı 371 kişi olmuştur.

Bedir ehli listesinin alındığı kaynak hakkında bilgi verilmez. Zikredilen toplam 371 kişiden, Musa b. Ukbe'nin listesinde bulunmayan 84 kişi çıkarıldığında geriye 287 kişi kalır. Bu sayıya, Musa b. Ukbe'nin listesindeki farklı 27 kişi ilave edilince, Bedir ehlinin toplam sayısı 314 olur ki, bu rakam rivayetlerde belirtilen Bedir ehlinin sayısına uygun düşmektedir.

Kimlik bilgilerindeki benzerlik ve isimlerde zikredilen bazı kişilerin künyelerde de verilmesi, mükerrer kişilerin zikrine yol açmıştır. Sayının 371 ulaşmasının sebeplerinden biri bu mükerrer kişilerdir. Ayrıca, Musa b. Ukbe'nin listesinde bulunmayan önemli sa-

67 Süleymâniye ktp. Âşir Ef. nr. 426, v. 162-169 ve 158-162 (kenarda).

68 Berzencî, Cafer b. Hasan, *Câliyetü'l-küreb bi ashâbi seyyidi'l-acem ve'l-arab*, Mısır, 1321, s. 104; krş. Hâlid el-Bagdâdî, a.g.e., s. 38.

yıda kişinin listeye ilave edildiği (84 kişi), onda bulunan 27 kişinin ise listeye alınmadığı görülmektedir.

*Risâ'*lede Bedir savaşında şehit olanların isimleri üzerine çizgi konmuştur. Bunlar on altı kişidir. Ancak Beşîr b. Sa'd ile Muâz b. el-Hâris (Afrâ)'nın işaretlenmesi yanlıştır. Zira İbn Seyyidünnâs'a göre, Bedir savaşındaki on dört şehidin altısı Muhacirlerden, sekizi Ensârdandır (altısı Hazrecî, ikisi Evsli). Beşîr ile Muâz, Bedir şehitleri arasında zikredilmez.⁶⁹

3. *Câliyetü'l-ekdâr*'ın Berzencî'nin *Câliyetü'l-küreb*'i ile mukayesesi

Siyer ve hadis kaynaklarında Bedir savaşına katılan sahabilere ayrı bir önem verilmiş, sonraki dönemlerde bu konuya dair birçok müstakil eser telif edilmiştir. Bunların bir kısmı Bedir ehlinin isimleri ile tevessül için kaleme alınmıştır. Mesela Şihabeddin Ahmed b. Ali el-Menîni ed-Dımaşkî⁷⁰ (ö. 1172/1759) *İstinzâli'n-nasr bi't-tevessül bi Ehli Bedr* adında bir risale yazmış, daha sonra bunu *Şerhu's-sadr* adıyla şerh etmiştir.⁷¹

Cafer b. Hasan b. Abdülkerim el-Berzencî'nin⁷² (ö. 1187/1764) *Câliyetü'l-küreb* adlı risalesi de bu gaye için yazılmış olup, onda Bedir ehlinin ve Uhud savaşı şehitlerinin isimleri derlenmiştir. İsimlerinin baş tarafları hemen-hemen aynı olan iki kitabın (*Câliyetü'l-ekdâr* - *Câliyetü'l-küreb*) mukayesesi faydalı olacaktır. Hâlid-i Bağdâdî, Berzencî'nin vefatından iki-üç yıl sonra doğmuştur. Bu yüzden onun Berzencî'nin kitabından istifade ettiği düşünülebilir.

Berzencî, Hâlid-i Bağdâdî'den farklı olarak baş tarafta Bedir ehli ile ilgili konularda bilgiler vermektedir. O, bilhassa Abdülatif eş-Şâmî'nin⁷³ Bedir ehline dair risalesini kaynak kabul etmiştir. Abdülatif, Bedir ehline dair isimlerin ekserisini İbn Seyyidünnâs'ın *Uyûnü'l-eser*'inden alarak onları alfabetik tertip etmiş, künyeleriyle meşhur olanları sona koymuştur. Baş tarafta Bedir ehlinin fazilet ve hususiyetlerinden bir kısmını zikretmiştir. Ancak isimleri sadece saymakla yetinmiş, onlarla tevessül ifadelerine yer vermediği gibi, Muhacir, Ensârî (Evsli-Hazrecî) ve şehit olanları da sadece rumuzla belirtmekle yetinmiştir.

Bu yüzden Berzencî, isim grupları önüne *Allâhümme ve es'elüke* cümlesini koyarak onlarla tevessülde bulunmuş, her ismin başına *bi seyyidinâ*, sonuna *radıyallahü anh* eklemiştir, Muhacirî veya Ensârî (Evsî-Hazrecî) nisbelerini ve şehit vasfını açıkça yazmıştır.

69 İbn Seyyidünnâs, a.g.e., I, 284-285.

70 Hakkında bilgi için bk. Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mucemü'l-müellifin*, Beyrut, ts., II, 15.

71 Bedir ehli hakkında telif edilen eserlerin listesi için bk. Okıç, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, İstanbul, 1959, s. 43-45. *Şerhu's-sadr*'ın taş baskısı neşredilmiştir (Mısır, 1281).

72 Hakkında bilgi için bk. Kehhâle, a.g.e., III, 137.

73 Bu kişi, *Ehli Bedr* adıyla neşredilen kitabın (Beyrut, 1989) müellifi olan Abdülatif b. Ahmed el-Bikâ'î olmalıdır. İbnü'l-Mühennâ diye bilinen Taha b. Muhammed (ö. 1178/1764), Abdülatif'in bu kitabını *Şerhu esmâi ehli bedr* (Kahire, 1294) adıyla şerh etmiştir.

Cennetle müjdelenen on sahabinin isimlerini alfabetik tertipteki yerlerinde değil en başta vermiş, Hz. Hamza'nın adını da (hâ) harfinin başına koymuştur. Bedir ehlinin listesinden sonra Uhud şehitlerinin listesini de ilave etmiştir. İki listenin sonunda da, yapılan dualar yer almaktadır.⁷⁴

Hâlid-i Bağdâdî, salâvat ve dua cümleleri arasında, ilgili ayetlere, esma-i hüsnâya ve Bedir ehlinin isimlerine yer vermişti. Berzencî ise, yaptığı duaları Bedir ehli ve Uhud şehitleri listelerinin sonlarına koymuş, ayetlerden ve esmâ-i hüsnâdan herhangi bir şey zikretmemiştir.

Hâlid-i Bağdâdî isim listesini aldığı kaynağı belirtmez. Berzencî'nin, asıl kaynağı olan Abdüllatif eş-Şâmî'nin kitabı ve şerhinin yanında müracaat ettiği bazı kaynaklar şunlardır: İbn Hacer'in *el-İsâbe*'si, İbn Abdülber'in *el-İstîâb*'ı, İbn Seyyidünnâs'ın *Uyûn*'ü ve şerhleri, Şems eş-Şâmî (Muhammed b. Yusuf) (ö. 942/1536) ile İbnü'l-Burhân el-Halebî (Nureddin Ali b. Burhaneddin)'nin (ö. 1044/1635) *Siyer*'leri. Berzencî, "bu risaleyi ihlâslı olarak her gün bir defa okuyanın, Allah'ın izniyle her türlü zarar ve ziyandan uzak kalacağını, bu yüzden ona *Câliyetü'l-küreb bi ashâbi seyyidi'l-acem ve'l-arab* adını verdiğini" belirtir.⁷⁵

Berzencî, Bedir ehlinin üstün özelliklerinin, zor ve sıkıntılı durumlarda kendileriyle tevessül edilmesine delalet edeceğini belirterek, onların fazilet ve hususiyetlerini söz konusu eder ki, bunları Abdüllatif'in risalesinden naklettiği anlaşılmaktadır.

Bedir ehlinin menkıbeleri şöyle sıralanır: 1. Cennetle müjdelenmeleri. Hâtüb kıssasının anlatıldığı hadisin bazı tariklerinde "size cennet vacip oldu" denilmektedir. 2. Günahlarının bağışlanacağı. Hâtüb kıssasının anlatıldığı hadiste haber verilmektedir. Berzencî, Abdüllatif'in risalesinin şerhinde bu hususta tafsilatlı açıklamada bulunmuştur. 3. Meleklerin Bedir'de onlarla birlikte savaşması. Bu ittifakla sabittir. Uhud ve Huneyn'de savaşmaları ise ihtilafıdır.

İsimlerinin faydalı olmasına gelince, İbnü'l-Burhân el-Halebî'nin *Siyer*'indeki nakle göre, "Devvânî (Celaleddin Muhammed b. Es'ad) (ö. 908/1502) hadis şeylerinin şu beyanını duymuştur: Bedir ehlinin isimleri anılarak yapılan dualar kabul edilir. Bu husus tecrübe edilmiştir." Sonra bu konuda Abdüllatif'in risalesinden ve başkalarından birçok nakil yapılır.⁷⁶

Berzencî, Bedir ehlinin sayısı hakkında 313 rakamının tercih edildiğini, bu risalede 364 kişinin bulunduğunu belirtir. Evsli 94, Hazreçli 196 kişi vardır. (Buna göre Ensarlı

74 Berzencî, a.g.e., s. 2-4. Dipnotlarda, kitapta zikredilen kişiler hakkında kaynaklardan derlenen bilgiler sunulmuştur.

75 Berzencî, a.g.e., s. 5.

76 Berzencî, a.g.e., s. 6-7. Abdüllatif'ten yapılan nakiller için bk. s. 7-16. Daha sonra el-Hamevî'nin *Netâicü'l-irtihâl ve's-sefer fi ahbâri ehli'l-karn el-hâdî aşer* adlı kitabından nakledilen uzun bir hadiseye yer verilmiştir (s. 16-20). Berzencî, Muhammed'in babası Abdüllatif'ten naklettiği bir olayı da Muhammed'den dinlemiştir (s. 20). Anlatılan olayların çoğunun, doğruluğu oldukça şüpheli, hatta hayal ürünü şeyler olduğu söylenebilir.

sayısı 290; Muhacir sayısı 74 olmaktadır). İbn Seyyidünnâs Evsli sayısını 74 olarak tespit etmişti. Berzencî'nin bunu 94 olarak kaydetmesi yanlıştır. Zira Muhacir sayısı 94 olmalıdır. Ancak Berzencî Muhacir sayısını belirtmez. Bedir savaşındaki on dört şehidin altısı Muhacir, altısı Hazrecli, ikisi de Evslidir. Çoğunluğun görüşüne göre, Uhud şehitlerinin sayısı yetmiştir. Bu risalede 103 kişi vardır. Bunlardan 13'ü Muhacir, 40'ı Evsli, 50'si de Hazreclidir.⁷⁷

Bedir ehli ve Uhud şehitleri listelerinin sonunda yapılan dualar yer alır. Bedir ehli Ebû'l-Yeser el-Hazrecî ile sona ermiş, sonra isimleriyle tevessül edilerek üç sayfalık dua yapılmıştır (s. 92-95). Daha sonra Uhud şehitleri sayılmaya başlamış, onlar da Ebû Hübeyle ile son bulmuştur (s. 96-103). Onlarla tevessül edilerek yapılan dualar dört sayfa sürmüş, nihayet Hz. Peygamber ve âline salât ü selam ile risale tamamlanmıştır (s. 104-108).

Uhud şehitlerinden künyesiyle meşhur altı kişi şunlardır: Ebû Eymen (mevlâ Amr) el-Hazrecî, Ebû Habbe (b. Amr b. Sâbit) el-Evsî, Ebû Harâm (Amr b. Kays) el-Evsî, Ebû Zeyd el-Ensârî, Ebû Süfyân (b. el-Hâris) el-Evsî, Ebû Hübeyle (b. el-Hâris) el-Hazrecî (s. 103).

Hâlid-i Bağdâdî, künyeleriyle meşhur olan Bedir ehlini alfabetik tertiple verdikten sonra, Uhud şehitlerinden olduklarını belirtmeden bu künyeleri de zikreder. Ancak Ebû Zeyd, Ebû Yezîd (b. Umeyr b. Hâşim); Ebû Süfyân da Ebû Sinân olarak kaydedilmiştir.⁷⁸ Hâlid-i Bağdâdî'nin risalesinde Bedir ehlinin sayısının 371 olması buradan kaynaklanır. Zira bu altı kişi çıkarılınca sayı 365 olur ki, bu rakam İbn Seyyidünnâs'ın 363 ve Berzencî'nin 364 rakamına uygun düşmektedir.

Netice olarak, Hâlid-i Bağdâdî'nin, Berzencî'nin yahut onun kaynağı Abdüllatif'in risalesini gördüğü ve istifade ettiği anlaşılmaktadır. Zira Bedir ehlinin isim listesi aynıdır. Hâlid-i Bağdâdî, Berzencî'nin Uhud şehitlerinden zikrettiği künyesiyle meşhur altı kişiyi de onlara ilave etmiştir. Dua bölümünde, Bedir ehlinin övgüsüne dair cümleler de aynıdır. Diğer dua cümlelerinin ise, yer-yer benzerlik olsa da genellikle farklı olduğu görülmektedir. Hâlid-i Bağdâdî, eserini tam bir salâvat, dua ve zikir risalesi olarak hazırladığı için, hiçbir yerinde Bedir ehline dair teorik bilgiye yer vermemiştir. Berzencî ise, mukaddimede konuyla ilgili bilgiler vermiş, dua cümlelerini de isim listelerinin sonuna koymuştur. Hâlid-i Bağdâdî, ilgili ayetlere, esmâ-i hüsnâya ve salâvat metinlerine yer verme yönüyle Berzencî'den farklıdır.

Sonuç

Müslümanlarla müşrikler arasındaki ilk önemli savaş olan Bedir gazvesinde kazanılan

⁷⁷ Berzencî, a.g.e., s. 21-22.

⁷⁸ Ebû Habbe (b. Amr b. Sâbit) ve Ebû Sinân (b. Mihsan), Bedir ehli arasında sayılır. Buhârî, Ebû Zeyd el-Ensârî'ye Bedir ehli listesinde yer vermiştir (Megâzî, 13). Uhud şehitleri arasında "Ebû Sinan" künyeli biri yoktur. Bu yüzden doğrusu "Ebû Süfyân" olmalıdır.

zafer, Müslümanların başta Medine olmak üzere bütün Arap yarımadasında büyük bir itibar kazanmasını sağlamış, böylece Hz. Peygamber İslâmiyet'i tebliğ için geniş imkânlarla sahip olmuştur. Bu savaşa katılan sahabiler, Hz. Peygamber tarafından verilen Allah'ın günahlarını bağışlayacağı müjdesiyle bahtiyar olmuşlardır.

Bedir savaşına katılan kişiler, sahabenin ilk tabakasını teşkil etmekte ve sonraki tabakalardan fazilet yönüyle üstün kabul edilmektedir. Sayıca kendilerinin üç misli ve çok üstün kuvvette olan müşriklere karşı büyük ve parlak bir zafer kazanan bu kahraman sahabe grubu, kendi dönemlerinden itibaren Müslümanların büyük sevgi ve hürmetini kazanmıştır. Bu yüzden, siyer ve hadis kaynaklarında, *Ehlü/Ashâbü Bedr* veya *Bedriyyûn* adı verilen bu gruba ayrı bir önem verilmiş, sonraki asırlarda da onların isim listesi ve faziletlerine dair birçok müstakil eser telif edilmiştir.

Bilhassa hicri onuncu asırdan itibaren bu alanda yeni bir telif türünün ortaya çıktığı görülür. Zor ve sıkıntılı durumlardan kurtuluş vb. amaçlarla yapılan duaların kabulünde Bedir ehlinin isimleriyle tevessül etmenin faydalı olacağı kanaati, bu telif türüne sebep olmuştur. Onların isim listeleri, tevessül ifadeleriyle sunulurken, aralarda veya son tarafta dualar yer alır. Hâlid-i Bağdâdî'nin *Câliyetü'l-ekdâr* adlı salâvat ve dua risalesi de bu türden bir eserdir.

Bedir savaşı, Allah'ın müminlere yardımcı olduğu, onlara zafer nasip ettiği önemli bir hadise olduğu için, dualarda ona katılanları vesile etmek düşünülmüş olmalıdır. Bu savaş, adeta zaferin ve yardımın sembolü gibi telakki edilmiş gözükmektedir. Bu yüzden Hâlid-i Bağdâdî, Bedir savaşı ve Hz. Peygamber ile ilgili bazı ayetleri, esmâ-i hüsnâyı ve bu savaşa katılan sahabenin isimlerini, salâvat ve dua risalesinin muhtelif yerlerine serpiştirmiştir.

Câliyetü'l-ekdâr'da, Rasûlullah'ın tasavvufî terimlerle ve yer-yer mübalağalı biçimde övüldüğü dikkat çekmektedir. Kanaatimizce risalenin bu yönünün tasavvuf araştırmacıları tarafından incelenmesi faydalı olacaktır. Yine "Hz. Peygamber'e övgü" yönünün, edebi açıdan ele alınıp incelenmesi de güzel bir araştırma konusu olabilir.